

Roman Buchta

W trosce o właściwy przekaz przypowieści ewangelicznych na katechezie

Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne 38/2, 323-336

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. ROMAN BUCHTA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

W TROSCE O WŁAŚCIWY PRZEKAZ PRZYPOWIEŚCI EWANGELICZNYCH NA KATECHEZIE

Wprowadzenie

Po soborze watykańskim II, a szczególnie po ogłoszeniu *Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym*, zwracającej uwagę na konieczność oparcia całego nauczania kościelnego na Piśmie Świętym (KO 21), a także zachęcającej do czytania i studium Ksiąg świętych, obserwuje się wyraźne akcentowanie roli słowa Bożego w katechezie. Dowartościowanie Pisma Świętego, jako podstawowego źródła nauczania, znalazło swój wyraz w wielu dokumentach Kościoła, jak dyrektorium katechetyczne z 1971 r.¹, czy adhortacja apostolska Jana Pawła II o katechizacji w naszych czasach *Catechesi tradendae* z 1979 r. Papież, powołując się na *Konstytucję dogmatyczną o objawieniu Bożym* (10 i 24), stwierdza, że katecheza i wszelkie nauczanie chrześcijańskie powinny dla właściwego rozwoju czerpać swoją treść z żywego źródła słowa Bożego (CaT 27). Wypowiadając się w tym samym duchu, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*² wskazuje na słowo Boże zawarte w Tradycji i Piśmie Świętym jako główne źródło głoszonej katechezy (DOK 94). Przywołując w niniejszym opracowaniu najważniejsze dokumenty katechetyczne, wspomnieć należy, że również *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, omawiając istotne elementy każdej katechezy, jako podstawowy i pierwszy podaje element biblijny³.

Papieska Komisja Biblijna, podejmując problematykę zagadnień związanych z Pismem Świętym w posłudze duszpasterskiej, jako jedno z zadań katechezy wymienia wprowadzenie nauczanych we właściwe rozumienie Biblii i rozmiłowanie w takim jej czytaniu, żeby można było odkryć zawartą w niej prawdę Bożą i skłonić czytającego do udzielenia obojętnej odpowiedzi na orędzie, które Bóg swoim słowem kieruje do ludzkości⁴. Uwzględnienie przedstawionych powyżej ogólnych

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale*, Citta del Vaticano 1971.

² Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Poznań 1998.

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2002, s. 51, p. 58.

⁴ Zob. *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele. Dokument Papieskiej Komisji Biblijnej*, tł. K. Romaniuk, Poznań 1994, s. 107.

postulatów znalazło swój konkretny wyraz w *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*⁵, gdzie wśród sformułowanych celów katechetycznych, zadań nauki religii, wskazanych treści oraz planowanych osiągnięć ucznia, właśnie zagadnienia związane z Pismem Świętym przedstawione zostały jako szczególnie istotne⁶. Szczegółowy rozkład tematyki biblijnej, jej umiejscowienie w ramach poszczególnych cykli kształcenia, a w konsekwencji przyporządkowanie odpowiednim jednostkom katechetycznym można prześledzić na podstawie analizy *Programu nauczania religii*⁷ oraz podręczników zatwierdzonych przez Komisję Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski.

Wspomniane dokumenty katechetyczne pokazują doniosłość i znaczenie Biblii dla katechezy. Codzienna praktyka wykazuje jednak, że różnie korzysta się z Pisma Świętego w posłudze katechetycznej. Z dydaktycznego punktu widzenia dokonano już wielu wartościowych osiągnięć. Jak zauważa Gerard Kusz, nie zawsze jednak to, co dydaktycznie dobre, jest równie poprawne od strony teologicznej⁸. Dlatego też uzasadnione jest podejmowanie wszelkich wysiłków zmierzających do ciągłego doskonalenia sposobu przekazu treści biblijnych.

1. Przypowieść ewangeliczna w dydaktyce Jezusa i w dzisiejszej katechezie

Jak stwierdza *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym*, wśród wszystkich pism biblijnych, także wśród pism Nowego Testamentu, Ewangelie zajmują miejsce najwybitniejsze. Są one bowiem głównym świadectwem życia i nauki Słowa Wcielonego, naszego Zbawiciela (KO 18).

Dokonując analizy orędzia ewangelicznego pod względem formy jego przekazu, dostrzegamy, że Chrystus, objawiając ludziom prawdy królestwa Bożego, bardzo chętnie posługiwał się przypowieściami. Jak wynika z relacji podanej przez św. Marka, Jezus „w wielu takich przypowieściach głosił im naukę, o ile mogli ją rozumieć. A bez przypowieści nie przemawiał do nich” (Mk 4,33–34a). Na tej podstawie można wyciągnąć wniosek, że przypowieści stanowiły w dydaktyce Jezusa doskonały środek stwarzający możliwość przybliżenia trudnej rzeczywistości nadprzyrodzonej do ograniczonych możliwości ludzkiego poznania. Zasadniczym tematem głoszonej w nich nauki była troska o właściwe ukazanie prawdy o człowieku i jego relacji do Boga. Ze względu na swój charakter właśnie one najlepiej nadawały się do wyjaśnienia odwiecznych prawd, które ciężko do końca wyrazić

⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2002.

⁶ Zob. *Podstawa programowa...*, s. 36–42, 51–59.

⁷ Komisja Wychowania Katolickiego, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.

⁸ Zob. G. Kusz, *Biblia w katechezie wczoraj i dzisiaj*, [w:] *Biblia w nauczaniu chrześcijańskim*, red. J. Kudasiewicz, Lublin 1991, s. 87.

językiem czysto teologicznym. Stosując przypowieści, Jezus trafiał ze swoją nauką do ludzi najprostszych, dla których język obrazowy był bardziej zrozumiały⁹.

Pomimo prostoty charakterystycznej dla omawianej formy przekazu¹⁰, zawarta w przypowieściach nauka nie zawsze była jednak dla słuchaczy w pełni jasna i wymagała dodatkowego komentarza, co – jak relacjonuje dalej św. Marek – powodowało, że Jezus „osobno zaś objaśniał wszystko swoim uczniom” (Mk 4,34b). Przykładem wspomnianego komentarza Jezusa może być wyjaśnienie dotyczące znaczenia przypowieści o siewcy (zob. Mk 4,10–20) czy też przypowieści o chwaście (Mt 13,36–43). Jak wynika z przedstawionego przez Ewangelistów opisu, zasadnicza trudność w odczytaniu przez słuchaczy sensu wygłoszonej nauki polegała na właściwym odkryciu symboliki występującej w opowiadaniu. Na tej podstawie możemy wnioskować, że również dla współczesnych słuchaczy właściwe zrozumienie orędzia Jezusa, zawartego i przekazanego w przypowieściach, może stwarzać pewne trudności. Powyższe założenie stanie się jeszcze bardziej oczywiste, gdy uwzględnimy fakt historycznego oddalenia oraz różnice kulturowe, społeczne i geograficzne, jakie dzielą dzisiejszych odbiorców przypowieści od ich pierwotnych słuchaczy¹¹.

Współczesna dydaktyka zmierza do określenia warunków efektywnego nauczania. Pomędzy wieloma warunkami, jakie należy spełnić, by głoszona nauka mogła osiągnąć zamierzony cel dydaktyczny, jest zapewnienie jak najlepszego jej zrozumienia przez tych, do których jest kierowana. Ujmując problem w sensie praktycznym, katecheza skierowana jest dziś w głównej mierze do dzieci i młodzieży szkolnej. Zatem – zgodnie z zasadami pedagogiki – wymaga to stosowania w ramach procesu dydaktycznego treści i form przekazu adekwatnych do ich aktualnych możliwości poznawczych¹². Wskazane postulaty obligują katechetów, by w ramach prowadzonej posługi słowa coraz pełniej ukazywać *Sitz im Leben* Jezusowych przypowieści ich dzisiejszemu odbiorcy¹³. Aby tak się stało, należy dążyć do usunięcia wszelkich trudności mogących stanąć na przeszkodzie do właściwego zrozumienia głoszonych prawd. W trosce o pewny przekaz wiary Kościół zlecił to zadanie komentatorom Pisma Świętego, mającym badać „co hagiografowie w rzeczywistości chcieli wyrazić i co Bogu spodobało się ich słowami ujawnić” (KO 12).

⁹ Zob. A. Jasiński, *Przypowieść o dobrym Samarytaninie (Łk 10,30–37)*, [w:] *Żywe jest słowo Boże*, red. B. Polok, Opole 1995, s. 97.

¹⁰ Kwestie dotyczące przypowieści ewangelicznych omawia szerzej J. Treła (*Przypowieści Jezusa a starotestamentalne i rabinackie meszolim*, Lublin 1997); zob. także J. Czernicki, *Jezus Chrystus w świetle ewangelii synoptycznych*, Opole 2000.

¹¹ Zob. A. Paciorek, *Wstęp ogólny do Pisma Świętego*, Tarnów 2003, s. 117.

¹² Konieczność uwzględniania możliwości poznawczych danej grupy katechetycznej podkreśla Z. Marek, omawiając zasady korzystania z metod stosowanych w pracy z tekstami biblijnymi. Zob. Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998, s. 109–135.

¹³ Problemy związane ze środowiskiem życiowym Ewangelii omawia J. Kozyra (*Geneza Ewangelii*, Katowice 2004).

2. Zagadnienia hermeneutyczne

Probleмами związanymi z tłumaczeniem i interpretacją tekstów biblijnych zajmuje się hermeneutyka biblijna¹⁴. Spośród wielu znaczeń wchodzących w skład szeroko rozumianej hermeneutyki biblijnej, w niniejszym opracowaniu, podejmującym zagadnienia związane z przekazem tekstów biblijnych w ramach katechezy dzieci i młodzieży, wybieramy to, które czyni ją synonimem pojęcia: interpretacja w celu właściwego zrozumienia¹⁵. Hermeneutyka jest zatem taką interpretacją każdego dawnego tekstu, aby stał się on na nowo zrozumiały nie tylko sam w sobie, lecz również w towarzyszącym mu kontekście historycznym, religijnym i kulturowym. Rozumiana w ten sposób interpretacja zmierza do przełamania różnic dzielących nas od *Sitz im Leben* przekazywanych tekstów, a wraz z tym oddalenia czasowego i kulturowego, jakie występuje pomiędzy zawartym wówczas w tekście komunikatem zbawczym a tym, co może i powinien on ogłosić współczesnemu odbiorcy.

W takim ujęciu hermeneutyka biblijna musi działać dwutorowo. Po pierwsze zatroszczyć się o dokonanie właściwego przekładu komentowanych tekstów, a następnie o przybliżenie ich do odmiennej mentalności i świadomości kulturowej aktualnego odbiorcy. Właściwy przekład tekstu pozostaje niezmiennie problemem najwyższej wagi. Zasadnicza trudność polega na tym, by treści zakodowane w nieznanym języku wyrazić w kategoriach zrozumiałych dla umysłu odbiorcy. Pomocą w dokonaniu właściwego tłumaczenia służy dobra znajomość zasad filologii, pokrewnych języków i wreszcie orientacja w całości kontekstu historyczno-kulturowego omawianego tekstu. Znaczące osiągnięcia badaczy zaangażowanych w coraz lepsze poznanie kultury antycznej, a także dokonujące się stale zmiany współczesnego języka stawiają biblistów wobec problemu stałej korekty dokonanych przekładów¹⁶. Przedstawiony wysiłek biblistów nie może pozostać bez wpływu na katechezę. W praktyce oznacza to konieczność a zarazem możliwość korzystania przez katechetów w ramach prowadzonej posługi słowa z najnowszych tłumaczeń tekstu biblijnego.

O wiele trudniejszym zadaniem stojącym wobec hermeneutyki jest przeniesienie doświadczeń i przeżyć religijnych zawartych w dawnych wydarzeniach, tak by mogły one stać się udziałem współczesnego człowieka. Doświadczenia religijne sprzed tysięcy lat nie mogą być przenoszone jedynie na zasadzie literalnego tłumaczenia. Wymagają one przybliżenia do naszej świadomości oraz do realiów współczesnego życia społecznego. Jak zauważa A. Strus, omawiając funkcję obrazu w przekazie biblijnym, wiele występujących w tekście pojęć całkowicie wyszło już z użycia,

¹⁴ Zob. H. Langhammer, *Hermeneutyka biblijna*, [w:] *Słownik biblijny*, red. H. Langhammer, Katowice 1990⁴, s. 69.

¹⁵ Zob. R. E. Brown, *Hermeneutics*, [w:] *The Jerome Biblical Commentary*, red. R. E. Brown, J. E. Fitzmyer, R. E. Murphy, vol. 1, London 1970, s. 605 n.

¹⁶ Zob. A. Strus, *Funkcja obrazu w przekazie biblijnym: Obraz winnicy w Iz 5,1-7 i w Ewangelii*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1977, z. 2, s. 26.

przez co stały się niezrozumiałe. Inne natomiast tak mocno zakorzeniły się w życiu codziennym, że nie wywołują już u słuchaczy żadnego oddźwięku¹⁷. Zadaniem hermeneutyki biblijnej, również tej praktykowanej w ramach katechezy, jest przywrócenie wspomnianym pojęciom właściwej im treści oraz wewnętrznej dynamiki przekazu, a w konsekwencji włączenie ich na nowo do współczesnego języka. Zadaniem katechetów jest zatem taki sposób komentowania treści biblijnych, by możliwe było przywrócenie archaicznym pojęciom utraconego oddziaływania na świadomość i postawy życiowe słuchaczy. Droga do realizacji przedstawionego zadania wiedzie poprzez podjęcie wysiłku wniknięcia w kontekst historyczny tekstu. Bliższe poznanie środowiska życiowego wraz z jego problemami daje możliwość lepszego zrozumienia omawianego tekstu i stwarza więź pomiędzy światem biblijnym a nam współczesnym. Powstanie wspomnianej więzi staje się w znacznym stopniu możliwe dzięki określeniu rodzaju literackiego danego tekstu, a przez to odkrycie tego, co autor miał zamiar w nim powiedzieć.

Uwzględniając wskazaną konieczność w ramach dydaktyki katechezy, zbliżamy się do faktycznej realizacji postulatów soborowych ujętych w *Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym*, która wzywa do prowadzenia badań nad właściwym odczytaniem rodzajów literackich oraz do zwrócenia uwagi „tak na zwyczaje, naturalne sposoby myślenia, mówienia i opowiadania, przyjęte w czasach hagiografa, jak i na sposoby, które zwykło się stosować w owej epoce przy wzajemnym obcowaniu ludzi z sobą” (KO 12)¹⁸.

W świetle powyższych uwag, do tekstu biblijnego należy podejść także jako do środka komunikowania się ludzi między sobą. Swoje piętno wywarły na nim bowiem zarówno środowisko życiowe autora – język, którym się posługiwał, jak również jego cechy indywidualne – własny styl pisarski. Jako kolejny z postulatów dla katechezy jawi się potrzeba zwracania uwagi na formę literacką tekstów natchnionych i konieczność dokonania ich analizy stylistycznej. Podejmowana analiza stylistyczna nie może stać się celem sama w sobie, wyjaśniając w szczególności technikę kompozycyjną i literacką tekstu, a zaniedbując zupełnie jego wewnętrzne wartości treściowe. Dopiero właściwe wniknięcie w język i strukturę danego tekstu, przeniknięcie aż do jego dynamicznych zawartości, które ukryte zostały za obrazami, metaforami czy symbolami, pozwala na odkrycie jego bogactwa treściowego i na włączenie go do świata aktualnych sformułowań i pojęć¹⁹. Na tej podstawie łatwiejsze staje się odniesienie go do sytuacji życiowej współczesnego odbiorcy, co stanowi warunek skuteczności katechetycznego oddziaływania.

¹⁷ Zob. A. Strus, *Funkcja obrazu...*, s. 26.

¹⁸ Zob. R. Buchta, *Znajomość przypowieści ewangelicznych u katechizowanych maturzystów liceów ogólnokształcących w Rudzie Śląskiej*, Katowice 2004, s. 54.

¹⁹ Zob. A. Strus, *Funkcja obrazu...*, s. 29.

3. Opowiadanie w Biblii i jego rola w katechezie

Charakterystyczną cechą słowa Bożego zawartego w Biblii jest to, że posiada ono kształt słowa ludzkiego i zostało przekazane tak, jak je usłyszeli, zrozumie-li i wyrazili ludzie tamtych czasów. Z tej przyczyny w księgach biblijnych spotyka się wiele form wyrażania myśli znanych zwłaszcza na starożytnym Wschodzie. Jedną z nich jest opowiadanie. Sztuka opowiadania jest na wskroś biblijna. Kultura starożytnego Wschodu opierała się w większym stopniu na słowie mówionym niż pisanym. Przekazywanie słowa było dla wspólnoty wyrazem zbiorowej pamięci. Dlatego też większa część Biblii jest zapisem tradycji ustnej, przekazywanej z pokolenia na pokolenie za pomocą słowa mówionego²⁰.

Według opinii C. Lohfinka, opowiadanie stanowi podstawową strukturę języka biblijnego. W księgach Nowego Testamentu wyróżnia on trzy zasadnicze rodzaje tekstu: *narratio*, *argumentatio* i *appellatio*²¹. Struktury te nie występują w formie czystej, lecz wzajemnie się przenikają. Jeżeli w jakiejś księdze przeważa *narratio*, to mamy do czynienia z tekstem narracyjnym. Gdy dominuje *argumentatio*, wtedy jest to tekst o charakterze argumentacyjnym. Jeżeli natomiast w zdecydowanej większości przeważa *appellatio*, to taki tekst nazywany jest apelatywnym. Szczegółowa analiza Nowego Testamentu wykazuje, że nadrzędną rolę pełni tu narracja. U podstaw większości tekstów nowotestamentalnych leży bowiem chrześcijańskie orędzie, które pierwotnie posiadało formę ustnego przekazu, czego stosownym wyrazem jest właśnie struktura narracyjna²².

Zawarte w Ewangeliach przypowieści Jezusa posiadają zatem strukturę narracji. Dlatego też, podejmując w niniejszym opracowaniu problematykę dotyczącą ich katechetycznego przekazu, uwzględnić należy przede wszystkim uwarunkowania właściwe dla całości gatunku literackiego, jakim jest opowiadanie biblijne, a następnie dotyczące samych przypowieści.

Zarówno w tradycji Izraela, jak i w czasach Kościoła pierwotnego słowo Boże wpierw, nim zostało spisane, było głoszone, opowiadane i przekazywane „z ust do ust”. Dlatego też myśl Boża przenikała w serca wiernych przede wszystkim przez zmysł słuchu, wyczulony tak na głosy świata zewnętrznego, jak i wewnętrznego²³. Wydaje się zatem, że również współczesna dydaktyka katechezy, poszukując metod, środków i form przekazu słowa Bożego, nie powinna pomijać tych, których skuteczność jako narzędzia przekazu Ewangelii potwierdzona została bogatym doświadczeniem Kościoła.

Jak wspomniano wcześniej, pomiędzy współczesnym słuchaczem a opowiadaniem biblijnym istnieje dystans wynikający z różnicy posiadanych doświadczeń.

²⁰ Zob. G. K u s z, *Biblia w katechezie...*, s. 101.

²¹ Zob. G. L o h f i n k, *Erzählung als Theologie. Zur sprachlichen Grundstruktur der Evangelien*. „*Stimmen der Zeit*” 1974, 99, s. 522; W. P r z y c z y n a, *Kaznodziejski przekaz opowiadań biblijnych*, Kraków 2000, s. 18.

²² Zob. W. P r z y c z y n a, *Kaznodziejski przekaz opowiadań biblijnych...*, s. 18.

²³ Zob. G. K u s z, *Biblia w katechezie...*, s. 102–103.

Zdaniem G. Kusza, oddalenie to można jednak w znacznym stopniu przezwyciężyć, gdyż właśnie opowiadanie jest bliższe doświadczeniu człowieka niż jakakolwiek inna forma przekazu i komunikacji międzyludzkiej. Opowiadanie nie pozwala bowiem na bierność słuchacza, z natury prowokując do aktywności. Minione wydarzenia, poddane współczesnej refleksji, stają się impulsem do nowych działań. Opowiadanie uwspółcześnia historię, sprawia, że dla zaangażowanego słuchacza przeszłość staje się terażniejszością²⁴.

Zgodnie z nauką adhortacji apostoelskiej o katechizacji, pierwszorzędym przedmiotem katechezy jest „Tajemnica Chrystusa”, zaś katechizować znaczy w pewien sposób doprowadzać kogoś do przebadania tej Tajemnicy we wszystkich jej aspektach (CaT 5). Tak pojęta katecheza jest zatem wychowaniem w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych, dla wprowadzenia ich w pełnię życia chrześcijańskiego (CaT 18). Swoją treść katecheza powinna zawsze czerpać z żywego źródła słowa Bożego przekazywanego przez Tradycję i Pismo Święte (CaT 27). Dlatego właśnie właściwym kontekstem chrześcijańskiego wychowania jest tradycja Kościoła, sięgająca korzeniami Biblii, otwarta na współczesność i zarazem zorientowana ku przyszłości.

Wymiar biblijny wychowania dostępny jest dzieciom i młodzieży przede wszystkim poprzez opowiadania biblijne, których siła oddziaływania polega na tym, że angażują one nie tylko umysł, lecz również wyobraźnię dziecka, jego uczucia i wolę. W tym okresie rozwojowym dziecko zachwyca się tym, co wielkie, szlachetne i święte. Otwarte na świat, poszukuje wzorców do naśladowania, dlatego też stara się upodobnić do osób znaczących ze swego otoczenia. Ten proces identyfikacji w pozytywnym znaczeniu mogą ułatwić opowiadania biblijne. Życie bohaterów religijnych przybliży dziecku doświadczenia religijne, które w zlaicyzowanym środowisku są mu niedostępne. Dzięki właściwie dobranym opowiadaniom dziecko uczy się odróżniać dobro od zła, prostotę od przebiegłości, mądrość od głupoty. Opowiadania biblijne przybliżają dziecku podstawowe sytuacje egzystencjalne i religijne, poszerzając świat jego własnego „ja”. Czynnikiem wspomagającym proces asymilacji treści biblijnych i ułatwiającym proces religijnej identyfikacji jest środowisko, w którym dziecko żyje. Istnieje wielkie prawdopodobieństwo, że w środowisku zlaicyzowanym opowiadania biblijne mogą zostać postrzegane jak zwykłe historie ludzkie, podobne do opowieści z dziejów Greków, Rzymian czy innych narodów. Zadaniem katechety powinno stać się czuwanie, by w głoszonych opowiadaniach nie zabrakło tego, co najważniejsze – wyraźnego ukazania ich wymiaru religijnego²⁵.

Poprzez piękne opowiadanie treści biblijnych na katechezie, zwłaszcza dzieciom młodszym, można rozbudzić w nich potrzebę stałego kontaktu ze światem

²⁴ Zob. G. K u s z, *Biblia w katechezie...*, s. 102–103.

²⁵ Zob. A. L ä p p l e, *Od egzegezy do katechezy*, tł. B. Białecki, t. 2, Warszawa 1986, s. 370–372.

wartości religijnych, co zaowocuje późniejszym zamięłowaniem do osobistej lektury Pisma Świętego i radością płynącą ze spotkania ze słowem Bożym.

4. Podstawowe zasady interpretacji przypowieści oraz metody ich przekazu

Współczesna biblistyka, przystępując do interpretacji Ewangelii, posługuje się wieloma metodami umożliwiającymi lepsze zrozumienie samego tekstu, jego historii oraz twórczego wkładu poszczególnych Ewangelistów w proces redakcyjny. Wśród metod egzegezy wskazać należy niezwykle istotną metodę historyczno-krytyczną, jak również metody: retoryczną, narratywną czy lingwistyczną²⁶. Najważniejszym celem prowadzonych badań nie jest jednak stwierdzenie tego, co Jezus, pierwotny Kościół czy też Ewangelisci powiedzieli, lecz raczej tego, co zamierzali osiągnąć poprzez głoszone słowo. Słowo to miało obudzić w słuchaczach wiarę w orędzie Ewangelii o królestwie Bożym i doprowadzić do osobistego spotkania z Chrystusem. W podobny sposób należy też spojrzeć na przekazane przez synoptyków przypowieści Jezusa. Ostatecznym celem badania przypowieści nie jest ich egzegeza i zrozumienie samo w sobie, lecz troska o to, by dzięki należytemu wyjaśnieniu i zrozumieniu sprowokowały egzystencjalną odpowiedź ze strony słuchacza²⁷.

Dla pełniejszego przyjęcia słowa Bożego przez współczesnych odbiorców, uwzględniając realia właściwe etapom powstawania Ewangelii, wskazać należy odpowiednie uwarunkowania związane z przekazem przypowieści oraz właściwe formy ich interpretacji i praktycznego zastosowania w katechezie.

Przypowieści wygłoszone przez Jezusa przekazywane były najpierw ustnie przez Kościół popaschalny, a w końcowym etapie zredagowane na piśmie przez Ewangelistów. W tym trwającym długie lata procesie zmieniały się zarówno formy, jak i okoliczności ich wygłaszania. Nie znamy dziś pierwotnej formy przypowieści, ani dokładnych okoliczności ich wygłoszenia przez Jezusa. Mimo że w trakcie przekazywania przez tradycję uległy one modyfikacjom, nie ma wątpliwości co do ich pochodzenia od Chrystusa. Za autentycznością przypowieści przemawia przede wszystkim ich oryginalność w porównaniu z ówczesnymi formami mowy obrazowej. Mocno osadzone w kontekście życia Palestyny, posiadają jednak indywidualny charakter, dzięki któremu można odróżnić je od przypowieści rabinackich. Chociaż w przypowieściach Jezusa występują elementy zaczerpnięte ze świata przyrody, nie mają one nigdy cech antropomorficznych, co zdecydowanie różni je od stosownych odpowiedników w literaturze greckiej. Wiodącym tematem przy-

²⁶ Zob. *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele...*, s. 33–40.

²⁷ Zob. J. C z e r s k i, *Współczesne metody przekazu przypowieści*, [w:] *Żywe jest słowo Boże. Metody biblijno-pastoralne* (Materiały z międzynarodowego sympozjum biblijno-pastoralnego zorganizowanego w dniach 14–18 października 1994 w Kamieniu Śląskim), red. B. Polok, Opole 1995, s. 37.

powieści Jezusa jest prawda o człowieku i jego relacji do Boga. Nowością przypowieści jest fakt, że po raz pierwszy w historii literatury judaistycznej zostały one jako gatunek zastosowane do wyjaśnienia tajemnicy królestwa Bożego²⁸.

Kerygma popaschalna przekazywała słowa Jezusa w odmiennej sytuacji. Adresowała je do nowych słuchaczy, mających inne problemy. Taki stan rzeczy zmuszał Apostołów do poszukiwania nowych rozwiązań katechetycznych opartych na autentycznym nauczaniu Chrystusa. Dlatego też, by sprostać zmieniającej się rzeczywistości, nauka Jezusa była aktualizowana, reinterpretowana i rozwijana. Konieczność nowego sposobu ujmowania przypowieści spowodowana była w pewnym stopniu rozwojem misji Kościoła wśród pogan oraz żywymi kontrowersjami z judaizmem²⁹.

Ewangeliści, którzy czerpali znajomość przypowieści Chrystusa z tradycji, musieli dostosować je do *Sitz im Leben* swoich Kościołów i swoich adresatów. Dokonana przez nich redakcja jest zatem kolejną formą wykładu i reinterpretacji nauczania Jezusa. Tylko niektóre spośród przypowieści występują w tym kontekście, w jakim wygłosił je Chrystus. Świadectwem odejścia od pierwotnego kontekstu jest umieszczenie przypowieści w blokach tematycznych, w których odnajdujemy je w Ewangeliach³⁰. Jak słusznie zauważa J. Czerski, „trudno wyobrazić sobie, by Chrystus wygłaszał je seryjnie, jedną po drugiej. Nowy kontekst poddyktowany był najczęściej względami kompozycyjnymi”³¹. Podejmując zagadnienia związane z interpretacją przypowieści, należy pamiętać, że Ewangeliści dostosowywali ich znaczenie także do swoich celów teologicznych, czego przykładem jest np. w Ewangeliu według św. Marka alegoryzacja przypowieści o siewcy (Mk 4,13–20) czy też u Mateusza, przypowieści o chwaście posianym w polu pszenicy (Mt 13,36–43). Dokonywano również pewnych zmian w samej treści opowiadania, co najlepiej ilustruje porównanie tekstu przekazanego przez różnych synoptyków, jak ma to miejsce np. w przypowieści o zaproszonych na ucztę (Mt 22,1–10; Łk 14,15–24)³².

Dobra znajomość przez samych katechetów złożonego procesu, jaki towarzyszył przypowieściom Jezusa od momentu ich pierwszego wygłoszenia przez Chrystusa, poprzez okres ustnego przekazu w Kościele apostołskim, aż do momentu ostatecznej redakcji, wydaje się być kolejnym warunkiem umożliwiającym wzrost skuteczności ich oddziaływania na współczesnego słuchacza. Opierając się na przedstawionych historycznych realiach przekazu przypowieści, można wskazać podstawowe zasady ich interpretacji³³.

²⁸ Zob. J. C z e r s k i, *Jezus Chrystus w świetle...*, s. 158.

²⁹ Tamże, s. 159.

³⁰ Zob. Mk 4; Mt 13; 24,45–25,30; Łk 15.

³¹ Zob. J. C z e r s k i, *Jezus Chrystus w świetle...*, s. 160.

³² Tamże, s. 161.

³³ Zob. W. G n u t e k, *Przypowieści Chrystusowe. Zasady ułatwiające ich zrozumienie i wykorzystanie w nauczaniu*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 1959, z. 4, s. 333–344.

Przypowieść ewangeliczna zbudowana jest jako jedna metafora. Dokonując jej interpretacji, trzeba kierować się podstawową zasadą, że pojedyncza metafora ma tylko jedno znaczenie. Dlatego też należy powstrzymać się od nadawania szczegółom przypowieści pomniejszych własnych znaczeń, a skupić się na odnalezieniu głównej myśli, zawartej przez Chrystusa w wygłoszonym pouczeniu. Postępując zgodnie ze wskazaną zasadą, ustrzeżemy się błędu nieuzasadnionej alegoryzacji przypowieści, jak czynili to przedstawiciele szkoły aleksandryjskiej³⁴. Pomimo że niektóre przypowieści posiadają w swej treści elementy o znaczeniu alegorycznym, to jednak w ujęciu praktycznym, wyraźne rozróżnienie pomiędzy przypowieścią a alegorią powinno stanowić nadrzędną zasadę ich interpretacji³⁵.

Dla właściwego odczytania myśli przewodniej danej przypowieści pomocne może okazać się postawienie następujących pytań:

1. Jak kończy się omawiana przypowieść? – Postawienie takiego pytania jest uzasadnione, ponieważ główny nacisk dydaktyczny wielu przypowieści położony jest na jej właściwe wyjaśnienie, które umieszczone jest przeważnie w zakończeniu opowiadania.

2. O czym mówi się w przypowieści bezpośrednio? – Dla odkrycia głównego przesłania przypowieści kluczowe znaczenie posiadają często słowa ujęte w cudzysłowach.

3. Czemu lub komu poświęcono w przypowieści najwięcej uwagi? – Zazwyczaj najwięcej uwagi poświęca się głównej myśli danej przypowieści.

Odkrycie myśli przewodniej doprowadza nas do początków zrozumienia przesłania przypowieści, a co najważniejsze, chroni przed zatraceniem jej istoty wśród drugoplanowych szczegółów. Spełnienie tego warunku powinno zostać przyjęte jako pierwsza zasada w podejściu do analizowanych przypowieści³⁶.

Drugą zasadą interpretacji przypowieści jest próba odczytania jej znaczenia w pierwotnie posiadanym kontekście. Chrystus, wygłaszając przypowieści, kierował je do Żydów I w., tkwiących w realiach swego czasu, a nie do ich dzisiejszych odbiorców. Przypowieści nabierają właściwego im kolorytu, gdy usiłujemy je zrozumieć tak, jak rozumieli je ich pierwotni słuchacze. Także i tym razem pomocne może okazać się postawienie następujących pytań:

1. Jakie są ogólne ramy teologiczne nauczania Jezusa? – Żadna z przypowieści nie może być nigdy interpretowana w oderwaniu od całości nauczania Jezusa lub nawet pozostawać w sprzeczności do niego.

³⁴ R. Stein wskazuje na skrajnie alegoryczne sposoby interpretacji: „Znanym przykładem takiej interpretacji jest interpretacja przypowieści o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,30–35), w której każdemu szczegółowi nadawano znaczenie: człowiek, który schodził do Jerycha, to Adam; Jeruzalem – niebo; Jerycho – nasza moralność; zbójcy – diabeł i jego anioły; kapłan – Prawo; lewita – Prorocy; dobry Samarytanin – Chrystus; zwierzę – Ciało Chrystusa; gospoda – Kościół; dwa denary – dwa przykazania miłości; gospodarz – Paweł Apostoł; powrót dobrego Samarytanina – zmartwychwstanie lub drugie przyjście Chrystusa. Oczywiście taka interpretacja gubi gdzieś po drodze pierwotne pytanie: Kto jest moim bliźnim?” R. S t e i n, *Przypowieści*, [w:] *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, M. D. Coogan, tł. A. Karpowicz, Warszawa 1966, s. 668–669.

³⁵ Zob. R. B a r t n i c k i, *Przesłanie Ewangelii*, Warszawa 1996, s. 189–190.

³⁶ R. B u c h t a, *Znajomość przypowieści ewangelicznych...*, s. 56.

2. Do jakiej grupy słuchaczy mógł kierować Jezus daną przypowieść? – Pytanie to uzasadnia fakt, że treść przypowieści i sposób akcentowania pewnych prawd mogą wpływać bezpośrednio ze specyfiki grupy słuchaczy, do których nauka była skierowana (Jezus inaczej przemawiał do faryzeuszów czy uczonych w Piśmie, a inaczej do celników, grzeszników, czy też słuchającego tłumu)³⁷.

Trzecią zasadą interpretacji przypowieści jest próba zrozumienia, w jaki sposób przypowieści traktowane były w życiu pierwotnego Kościoła i w jaki sposób zostały one przekazane w opracowaniu każdego z Ewangelistów. Wygłaszane w przypowieściach pouczenia, w zależności od potrzeb słuchaczy, mogły nabierać czasami innego zabarwienia. Jak zauważa A. Jankowski, można również zaobserwować nieznaczne przesunięcia akcentów, co stanowi zarazem potwierdzenie bogactwa Jezusowego nauczania³⁸.

Dla katechezy szkolnej, na szczególną uwagę wydają się zasługiwać metody przekazu przypowieści proponowane przez G. Baudlera i K. H. Sorgera³⁹.

G. Baudler jest profesorem dydaktyki teologicznej na Wydziale Pedagogiki Wyższej Szkoły Teologicznej w Achen. Opracowana przez niego metoda dotyczy przekazu przypowieści na katechezie.

Zgodnie z opinią G. Baudlera, przypowieści są opowiadaniem, które dzięki ich językowemu ukształtowaniu i egzystencjalnemu doświadczeniu przedstawiają współczesnemu słuchaczowi sens życia. Dzięki przypowieściom dociera do nas bezpośrednio głos Jezusa, podobnie jak do pierwotnych słuchaczy w Palestynie. Jezus pragnie poprzez przypowieści otworzyć człowieka na tajemnice królestwa Bożego, które – zgodnie z Jego nauczaniem – już nadeszło i obejmuje swoim oddziaływaniem słuchacza. Zadaniem przypowieści jest przede wszystkim wewnętrzne poruszenie ich odbiorców, natomiast samo przekazanie treści jawi się, zdaniem Baudlera, jako sprawa drugorzędna.

Właściwemu zrozumieniu przypowieści pomaga rekonstrukcja sytuacji historycznej i egzystencjalnej, w jakiej została ona wygłoszona przez Jezusa. Rzeczywistość królestwa Bożego jest bowiem doświadczeniem egzystencjalnym słuchacza, a zdarzenia opisane w przypowieściach są metaforami realizującego się królestwa Bożego.

Chrystus, wygłaszając np. przypowieść o zasiewie rosnącym własną mocą, chce pouczyć, że królestwo Boże rozwija się dynamicznie. Nie oznacza to bynajmniej, że można przyjąć wobec niego postawę bezczynności. Odczytując przypowieść w duchu egzystencjalnego myślenia i odczuwania Jezusa, który wie, że czas Jego publicznej działalności dobiega końca, odkrywamy, że pragnie On podobne doświadczenie obudzić w nas. Jezus włożył swój wkład w budowę królestwa Bożego i teraz odchodzi. Podobnie każdy z Jego uczniów, w ograniczonym

³⁷ Tamże.

³⁸ Zob. A. Jankowski, *Królestwo Boże w przypowieściach*, Kraków 1997, s. 25.

³⁹ Szczegółowe omówienie metod G. Baudlera, K. H. Sorgera i O. Knocha zob. J. Czerski, *Współczesne metody przekazu przypowieści...*, s. 37–41.

czasie swego życia wnosi coś we wspólne budowanie królestwa i odchodzi. Ono zaś rośnie i rozwija się dalej.

Zasadniczym warunkiem dla właściwego zrozumienia orędzia przypowieści jest odczytywanie ich w postawie wiary. Przypowieści nie czytamy, by uwierzyć, lecz czytamy je z wiarą, by zrozumieć i przyjąć słowa Jezusa.

Zdaniem G. Baudlera, przygotowanie katechezy opartej na przypowieści powinno się odbywać w następujących etapach:

1. Zbadanie egzystencjalnej i historycznej sytuacji, w jakiej została wygłoszona.
2. Ustalenie zasadniczej struktury tekstu.
3. Odkrycie i przyswojenie sobie głównej myśli zawartej w przypowieści.
4. Nowe, twórcze ukształtowanie nauki przypowieści dla własnego życia.

Twórca drugiej z prezentowanych metod wykładu przypowieści w ramach katechezy, K. H. Sorger, jest profesorem teologii katolickiej i pedagogiki na Uniwersytecie w Hanowerze. Podaje on następujące wskazówki metodyczne dla katechezy:

1. Egzegeza.

Punktem wyjścia dla omawiania przypowieści jest dobra egzegeza tekstu. Podstawową pomocą jest komentarz. Przeprowadzając egzegezę, należy zwrócić uwagę na następujące elementy:

- a) Dobry tekst – oddany w wiernym tłumaczeniu i dobrym językiem.
- b) Ustalenie ram redakcyjnych – chodzi o najbliższy kontekst, w jakim Ewangelista umieścił przypowieść.
- c) Określenie formy przypowieści – czy jest to czysta przypowieść, alegoria, czy też przypowieść zawierająca elementy alegoryczne.
- d) Objaśnienie obrazu przypowieści – współczesny słuchacz żyje w odmiennych warunkach. Nie rozumie tła historycznego, warunków socjalnych, czy ekonomicznych, np. jaką wartość posiadał jeden talent.
- e) Struktura i rozwój myśli dokonujący się w przypowieści – np. w przypowieści o robotnikach w winnicy (Mt 20,1–16) właściciel rozpoczyna wypłatę wynagrodzenia od ostatniego. Poprzez podanie tego nadzwyczajnego szczegółu narrator zamierza wyjaśnić powody protestu pozostałych robotników i uwypuklić główną myśl przypowieści.
- f) Powody, dla których Jezus wygłosił przypowieść – na przykładzie przypowieści o ziarnie gorczycy i o zaczynie (Mt 13,31–33) odpowiada się na pytania uczniów o pozornie nikłe rezultaty działalności Jezusa.
- g) Określenie znaczenia przypowieści – jest ono wynikiem całej dotychczasowej analizy.

2. Analiza dydaktyczna.

Następuje ona po egzegezie i obejmuje następujące etapy:

- a) Ustalenie, z jakimi ideami teologicznymi łączy się omawiana przypowieść.
- b) Jakie znaczenie ma przypowieść dla ucznia. Na przykład przypowieść o miłosiernym Samarytaninie (Łk 10,30–37) ukazuje, kto jest moim bliźnim, dokonana zaś aktualizacja może wskazywać na problemy religijne czy etniczne.

- c) Jakie doświadczenia uczniów korespondują z treścią przypowieści.
- d) Jakie nieporozumienia i zarzuty rodzi treść przypowieści.

3. Wskazówki metodyczne:

- a) Ustalić, w jakim zakresie należy wyjaśnić przypowieść uczniom.
- b) Wybrać odpowiednią metodę środków nauczania.
- c) Zastanowić się, jak „wejść” w przypowieść, jakie pojęcia czy terminy wymagają wyjaśnienia.
- d) W jaki sposób przypowieść może przemówić do ucznia.
- e) Którą myśl przypowieści uczynić egzystencjalną⁴⁰.

Omówione w niniejszym opracowaniu kwestie związane z ewangelicznymi przypowieściami Jezusa nie wyczerpują bynajmniej całości zagadnienia. Dokonana refleksja stanowi jednak próbę ukazania na szerszym tle najważniejszych zasad związanych z interpretacją i przekazem przypowieści w ramach prowadzonej katechezy. Przyjęcie powyższych uwag przez katechetów, a w konsekwencji zastosowanie w codziennej praktyce może zaowocować wzrostem skuteczności oddziaływania na współczesnego odbiorcę.

POUR UNE BONNE TRANSMISSION DU CONTENU DES PARABOLES ÉVANGÉLIQUES EN CATÉCHÈSE

R é s u m é

Les documents catéchétiques les plus récents mettent en évidence l'importance fondamentale de la Bible pour la catéchèse. Cependant la pratique quotidienne prouve que la Sainte Écriture est utilisée pendant le cours de catéchisme de manière bien différente. Tous les efforts visant à améliorer en continu la transmission des vérités bibliques sont donc entièrement justifiés.

En étudiant l'Évangile au niveau de forme nous constatons que Jésus Christ, dans son enseignement, parlait volontiers en paraboles. Elles constituaient un bon outil pour expliquer aux auditeurs, avec les images y intégrées, les vérités surnaturelles du Royaume de Dieu. Jésus adressait son enseignement aux gens les plus simples pour lesquels le langage imagé était plus compréhensible. Malgré la simplicité de la communication l'enseignement transmis par les paraboles exigeait souvent de Jésus une explication complémentaire.

Suite à cela on peut en conclure qu'aussi pour les auditeurs d'aujourd'hui une bonne compréhension du message des paraboles peut créer certaines difficultés. Elles deviendront encore plus évidentes si nous prenons en considération l'existence de la différence historique ainsi que celle culturelle, sociale et géographique entre l'auditoire contemporain et les destinataires d'origine.

L'effort des catéchistes mène à la définition des conditions de l'enseignement effectif. Une d'elles c'est l'assurance de la meilleure compréhension possible de l'enseignement par les auditeurs. Au sens pratique la catéchèse est adressée en majorité aux enfants et ado-

⁴⁰ J. C z e r s k i, *Współczesne metody przekazu przypowieści...*, s. 39–40.

lescents. Selon les principes pédagogiques cela exige donc l'utilisation dans le procédé didactique des messages et formes adaptés à leur cognition actuelle. Ainsi les postulats indiqués avant obligent les responsables de la catéchèse à améliorer en continu les méthodes et formes de transmission des vérités évangéliques.